

МЕТОДОЛОГІЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

УДК 340.342

В. Дудченко,

доктор юридичних наук, професор кафедри теорії держави та права
Одеської національної юридичної академії

ПРАВО ЯК ПРЕДМЕТ НОРМАТИВНОЇ ЕТИКИ

Завдання цієї статті полягає в тому, щоб з'ясувати одне з ключових у юриспруденції питань: право за своїм походженням є предметом дослідження позитивної науки чи нормативної етики. У такий спосіб поставлене завдання неабияк актуальне, оскільки дозволяє виявити онтологічне місце права, а відтак, його джерело, первісну природу, сенс, значення, цінність і мету. Вочевидь, йдеться про фундаментальні принципи і методологічні аспекти права.

Будь-яка юридична система ґрунтується на фундаментальному виборі принципів – які нечисленні, — здатних відігравати домінуючу роль усередині юридичної системи і визначати її ідейний стрижень та мету. Такі фундаментальні принципи є філософськими. «... Ми знаємо, що юридичні судження передусім залежать від вибору пропозицій на філософському рівні (бо саме ці пропозиції постають як фундаментальні посилки) і лише потім від вибору технічних пропозицій, які забезпечують застосування перших. Зіставлення філософських і технічних пропозицій з фактами приводить до конкретного рішення» [1]. У зв'язку з цим варто уваги застереження проти абсолютизації у правопізнанні формальної логіки.

Функція права полягає у тому, щоб керувати життям суспільства, і воно не може ігнорувати конкретні реалії, як і зміни на рівні духовних течій. Формальна ж логіка покладає на право печатку догматизму і строгості, несумісної зі складним характером реальної дійсності і гнучкості життя. Динаміка фактів не збігається з ритмом і напрямом

дедуктивних висновків в душі формальної логіки. Право не може дозволити заворожити себе міфом про стрункність логічних міркувань і зрадити реальній дійсності. Більше того, за будь-якої техніки суджень, що використовується у праві, праву завжди небайдужа реакція свідомості людей на несправедливість висновків, до яких приводять дані судження. Ніщо не заважає подати юридичне судження у формі силіогізму, але така форма жодним чином не гарантує цінності висновку.

Сказане з усією очевидністю показує усю складність обраної проблеми. Стає очевидним, що для її всебічного і плідного розв'язання необхідно здійснити екскурс в історію виникнення наукового і етичного знання задля виявлення їх специфіки. Такий екскурс тим більше необхідний, якщо зважити на те, що у позитивізмі право розглядають як науку поряд з іншими науками, як з точки зору цілей, так і методів. Моральністю ж права мають займатися не юристи, а спеціалісти з етики.

Творцями науки як галузі культури, що виконувала самостійну функцію, були греки. Наука в давньогрецькій культурі була цілісною, і зародки галузевого мислення, що виникли особливо під впливом Арістотеля і його школи, не порушували цілісності науки і картини світу. За Арістотелем, наука, на відміну від дослідного знання, або емпірії, не задовольняється лише питанням «що», але запитує також і «чому» (особливо останнє «чому» усіх речей), запитує про підстави і причини сущого, його цілісності і внутрішню сутність цієї цілісності. Це і

була «перша філософія» Арістотеля, яку пізніше назвали метафізикою.

На відміну від галузевих наук, завдання грецької філософії — не одна якась частина, сектор реальності, а вся реальність, весь універсум у повноті свого змісту і сенсу; вона прагнула не до того, щоб визначити точні межі і зовнішні зв'язки між частинами світу, а того, щоб зрозуміти їхній внутрішній зв'язок і єдність.

У який спосіб можна охопити речі в їхній цілісності й доконечності? — ось питання, яке хвилювало всіх давньогрецьких мислителів, і відповідь на нього є свідченням неперевершеної оригінальності еллінського мислення. Відчуті в досліді ціле як ціле, використовуючи лише розум (логос), стало великим відкриттям грецької філософії. Воно структурно зумовило розвиток західної культури. Очевидна цілковита оригінальність цього грецького творіння. І східні народи володіли формою мудрості, яка охоплювала ціле всіх речей, однак існувала вона в сплетінні з фантастичними уявленнями, які спрямовували її до сфери мистецтва, поезії або релігії.

Якщо для Платона загальна сутність речей відмінна від явища, що чуттєво сприймається, то для Арістотеля — міститься в ньому. Останній відмовився від реального розмежування сутності й становлення; вчив, що існує один світ, в якому сутність дійсна як становлення, і знайшов таке поєднання в понятті ентелехії, або розвитку. Безумовно, це було прогресом. Однак у кінцевому підсумку Платон і Арістотель досягли цілісності світу в один телеологічний спосіб. Цінність телеології полягає в тому, що вона надає можливості ставити за мету і реалізовувати те, що не існує фізично, а лише мислимо. Телеологічний світогляд став парадигматичним для всієї подальшої філософії.

Отже, для давніх греків наукою в істинному розумінні була наука про світ у його цілісності й доконечності. Вважалося, що телеологічним мисленням за допомогою ідей, чи то форм, як цілісностей, можливо відтворити в собі люд-

ський універсум, кінцевий зв'язок його речей. Критерієм науковості теоретичних концепцій у галузі як природничих наук, так і тих, що пов'язані з активністю людського духу, тобто гуманітарних, поставала співвідносність цих концепцій із цілим усіх речей. Для грецької філософії «істина — це ціле» і ніщо часткове не є цілком істинним. Наукова істина є властивістю цілого, взятого в єдності. На характер будь-якої частини людського універсуму так глибоко впливають її зв'язки з іншими частинами та з цілим, що про жодну частину не можна висловити жодного істинного твердження — крім хіба що визначити її місце в цілому. Будь-яка частина, відокремлена від решти, унаслідок відокремлення змінює свій характер. З іншого боку, коли, як це й має бути, розглядати частину в її відношенні до цілого, то виявиться, що вона не є незалежною і здатна існувати лише як частина цілого. Грецькі поняття композиції і гармонії поставали лише своєрідними проявами ще більш загального науково-філософського поняття, а саме поняття загального взаємозв'язку всіх речей, що перетворює розмаїття множинності на єдність однієї цілісності. Індивідуальна річ неминуче постає деякою модифікацією свого оточення, і її неможливо зрозуміти відірвано від цього оточення. Саме в такий спосіб давні греки з'ясували проблему співвідношення індивідуального і універсального моментів у людському бутті.

Тож грецькі мислителі започаткували таку знаменну своєрідність західної ментальності, як спрямованість людської свідомості на ідеї або на ціле і кінцеве всіх речей. Ідеї мають постати регулятором людської поведінки. Це і є життєве завдання філософії. Подобиці, частковості (факти) значимі, цінні, істинні, коли ми бачимо в них віддзеркалення універсальних реалій, універсальних сутностей. Або: коли ідея (речей) адекватно втілюється у факт.

Ідеться про моральну філософію, або етику. Поняття етики як науки про мораль уперше вжив Арістотель для позначення особливої сфери дослідження — «практичної філософії». Якщо в «те-

оретичній філософії» ми висуваємо перед собою завдання з'ясувати підстави того, що має місце, то в «практичній філософії» розглядаємо закони того, що мусить бути. Тож головне питання етики: що ми мусимо робити? Метафізика, або етика, виховує в людині покликання завершувати світ шляхом надбудови до сфери існуючої емпірії того, що мусить бути. Вона вчить людину оцінювати будь-яку ситуацію (включно й у сфері держави і права) під кутом зору того, що мусить бути. Отже, це нормативна, зобов'язуюча дисципліна.

У західних природно-правових вченнях, як минулих, так і сучасних, усі обов'язки моралі традиційно поділяють на правові і добродійні, моральне і правове — суть синкретичні у витоці. Юриспруденція по суті є моральною дисципліною. Праву і моралі властива спільна риса — нормативний характер обох, оскільки і перше, і друга встановлюють правила поведінки, а не констатують і описують факти, як у науці.

До обов'язків у сфері природного, або приватного, права відносять і свободну волю, добру волю, обопільну волю (справедливість), честь, гідність, совість. Ці обов'язки є нормативними принципами природного права а рїогі; вони мають постати основою і орієнтацією для позитивного права. Обов'язками добродійності вважають людяність, доброзичливість, співчуття, вдячність, ввічливість, скромність, любов, дружбу.

В епоху християнського середньовіччя наука також опрацьовувалася як гармонійне ціле. Лише наприкінці середніх віків сталася (помічена лише небагатьма мислителями) підміна поняття «наука» поняттям «природознавство».

Ця «нова» наука почала свою переможну ходу від епохи Відродження, коли була визнана можливість математичного опису висновків, отриманих експериментальним шляхом, і виявлена та точно досліджена закономірність природи. Універсальним методом наукового дослідження було визнано емпіризм. Емпіризм ґрунтується на чуттєвих спостереженнях і експерименті як засобах пізнання законів науки. Саме на спос-

тереженнях і експерименті базується автономія науки: остання відкриває свої істини незалежно від філософії і від віри. Наука нейтральна до світу цінностей: віра некомпетентна у питаннях факту. Наука і віра займаються кожна своєю справою: і на цій підставі вони співіснують. Тим самим було спростоване апіорне знання і метафізичні питання, які перебувають поза сферою спостережень. Емпірична даність стала вважатися єдиною визнаним наукою джерелом пізнання. Метафізичні проблеми, з точки зору емпіричної науки, є хибними, метафізика потребує усунення за те, що вона начебто фальсифікує дійсність, коли запитує про сутність і сенс речей.

Відкрита в той час І. Ньютоном всезагальність причинного зв'язку дозволяла зробити припущення, що каузальний закон є всезагальним законом природи; досягнення техніки давали підставу вважати, що все підпорядковано законам механіки. Затверджується причинно-механічна картина світу, що склалася в епоху Просвітництва.

Згідно з причинно-механічною картиною світу, усе доступне людському пізнанню підпорядковане закону причинної зумовленості. Усе, що ми знаємо, має свої причини, хоча б причин цих ми не знали. Уявлення про природну каузальність вчені-емпірики формують за принципом ньютонівської фізичної картини світу, — принципом зв'язку причини з наслідком. За певних умов одне явище, яке постає як причина, необхідним чином викликає, визначає (детермінує) інше явище — наслідок. Душевний світ таким же чином міцно і в усіх частинах своїх скутий законом причинності, як світ фізичний. Форма психічної зумовленості інша, але сутність та ж. Тут діють причини зовнішні, у формі поштовху і тиску. Там діють причини внутрішні, у формі мотивів.

Мотиви можуть не усвідомлюватися. Вони можуть бути невольними і такими, що не підвладні констатації, але вони завжди є, бо дії без причин не буває. У випадку зіткнення мотивів вибір завжди здійснюється на користь сильнішого мо-

тиву. Але те, що причинно зумовлене, — необхідне. Отже, усе в психічному житті людини здійснюється необхідним чином, все детерміновано. Свобода принципово неможлива. Перепоною для визнання свободи волі є закон причинності, що впливає не лише на механічні процеси, а й на духовне життя. Згідно із цим законом, ланцюг світових подій має чітко визначений, єдиний напрям, і в цій низці немає місця для свободи. Детермінізм, здавалося, отримав повну перемогу над індетермінізмом.

У XIX столітті наука набуває вельми престижного статусу, який вона заслужила завдяки своїм значним досягненням як у галузі теоретичних знань, так і у сфері розвитку технологій. Люди дійшли до розуміння того, що кожна галузь знання повинна мати наукову основу, якщо тільки мета знання — зробити внесок у загальний прогрес, шлях до якого і вказують наукові методи. Теорія еволюції Ч. Дарвіна пояснює і сучасний стан тваринного світу, і власний розвиток людини. Підкреслюючи невпинний і поступовий характер розвитку людства від стадії тваринного стану, вона не тільки піддала сумніву виняткове становище людини у всесвіті, але також указала метод дослідження людської діяльності у світлі наукового аналізу, подібного аналізу інших фізичних явищ.

Теорія еволюції Ч. Дарвіна, як і вся причинно-механічна картина світу, сприяла затвердженню сцієнтизму, за якого абсолютизується роль науки в системі культури, в ідейному житті суспільства. Гаслом сцієнтизму стає «свобода науки від цінностей» задля, мовляв, її об'єктивності і неупередженості. Вимога вчених-емпіриків відокремлювати факт від його світоглядно-філософської оцінки й інтерпретації та мати справу лише з фактом поширилася з природничих наук на гуманітарні. Унаслідок цього часто втрачалося розуміння істинної мети науки як науки про світ у його цілісності й доконечності, а дійсності — як єдиного цілого. За такого стану речей вчений дедалі більше перетворювався на фахівця, людину, яка отримала

глибокі знання чи вміння в обмеженій галузі, а вищі навчальні заклади — в місця для підготовки фахівців.

Деякі мислителі (наприклад, Ф. Бекон, Г.-В. Лейбніц, Ж.-Л. Д'Аламбер, І. Кант, В. Ердман, В. Ф. Оствальд та ін.) намагалися поєднати окремі науки в систему, яка базується на єдиних принципах. Але тільки повернення до метафізики і застосування цілісного способу розгляду в усіх галузях науки долають її «кризу» і сприяють у наш час поєднанню окремих наук і філософії в одну науку у власному розумінні цього слова. Призначення такої науки — долати розрізненість галузевих наук.

Тож на Заході повернення науці її первісного, метафізичного, або філософського, статусу, а отже, і подолання її «кризи», що, своєю чергою, призвело до освітньої кризи, почалося з початку XX століття. Цей процес відомий як «онтологічна революція у науці». Оновлену парадигму знання опрацьовували В. Віндельбанд, М. Шелер, К. Манхейм, В. Гуссерль, М. Вебер, М. Хайдеггер, А. Вайтед, К. Ясперс та ін.

Сьогодні має місце поєднання висновків емпіричної, або позитивної, науки, що звертається до реальності, з онтологією світу і людини, що звертається до сутності, і поєднання їхніх висновків із висновками аксіологічних дисциплін (загального вчення про цінності етики, естетики, філософії, культури). Таке поєднання веде спершу до метафізики «пограничних проблем» позитивних наук, метафізики першого порядку (що таке «життя», що таке «матерія») і через неї — до метафізики абсолютного, метафізики другого порядку. Унаслідок цього виникла ціла низка метафізик, що спираються на галузеві науки; для сьогодення притаманне пронизуюче всі науки прагнення бути справедливими до домагань метафізики, продумувати всі питання до кінця і сприймати дане як цілісність, а не лише в окремих його аспектах. Виконати своє велике завдання метафізика прагне через побудову і глумачення зв'язку всього сущого, яке ми називаємо світом. Сенс цього зв'язку висновується з нас самих, з нашого іс-

нування з іншими та з ролі, яку відіграє в цій події реальність суцього.

Стосовно галузевих наук завдання метафізики науки полягає в тому, що вона окреслює сфери реально пов'язаних один з одним об'єктів в єдиному і загальному зв'язку світу в його цілісності, утворює сутнісну аксіоматику тієї чи іншої галузевої науки. Докладно опрацьовує ці сфери передусім метафізика, «пограничних проблем» позитивних наук. Ідеться й про західну метафізику чи філософію права, призначення якої — долати однобічність юридичної спеціалізації. Прогрес же єдиної філософії полягає в тому, що вона дедалі більше систематично, глибше і об'ємніше проникає в дійсність, в елементи буття, події, тобто у дедалі більше глибокому пізнанні їхніх зв'язків, всезагального зв'язку дійсності взагалі, яку ми називаємо світом.

Ось показова думка з приводу співвідношення емпіричної науки і метафізики сучасного англійського мислителя Р. Скратона: «...Наука — це царина емпіричного дослідження; вона виростає з намагання осягнути світ таким, яким його сприймаємо, передбачати й пояснювати зримі явища і формулювати «закони природи», згідно з якими слід пояснювати річуще людського досвіду. Отже будь-яка наука породжує численні запитання, які перебувають поза її власними методами дослідження і які вона, таким чином, виявляється неспроможною розв'язати... Такі питання назвали метафізичними — вони формують виразну й невід'ємну частину предмета дослідження філософії» [2]. Свобода, мораль, право саме і є тими проблемами, які неможливо вирішити, якщо залишатися на ґрунті емпіричної, або позитивної, науки.

Гносеологічними недоліками науки є індуктивний емпіризм, звужений формально-логічний раціоналізм, нехтування онтологічними «шарами» і модусами буття, телеологією і аксіологією. З усією виразністю ці недоліки проявляються, якщо зважити на фундаментальний поділ європейських наук на «науки про природу» і «науки про дух»,

або гуманітарні науки. Основоположним принципом «наук про природу» є каузальність, тоді як основоположним принципом «наук про дух» є цілепокладання. Каузальність є підставою для опису і пояснення, а цілепокладання — для осмислення і оцінки. Вкрай важливо відзначити, що на рівні емпіричного, або позитивного, пізнання речі цілісно не осмислюються і не оцінюються. Вони лише чуттєво описуються і науково пояснюються. Такий висновок підтверджується застосуванням відомих методів науки, а саме спостереженням, виміром, описом, експериментом, теоретичним та практичним моделюванням, формально-логічним узагальненням.

Людина, однак, є складною (тілесно-душевно-духовною) амбівалентною істотою, і її поведінка не зумовлена всеціло каузальною детермінацією. На життєдіяльність людини впливає і її духовна свідомість із властивими духу власними законами виникнення, розвитку і функціонування. Саме цього духовного складника природи людини й не враховує емпірична наука.

Отже, проблеми свободи, моралі, права належать до тих проблем, які не вирішуються науково. Завдяки свободній волі духовне життя людини не зумовлюється тією механічною причинністю, яка панує у фізичному світі. Такий підхід змушує нас включити пізнавальну проблему у великий антропологічний проблемний взаємозв'язок. Проблеми свободи, моралі, права не вирішуються без зважання на природу людини. Антропологічна проблематика дозволяє поглибити правопізнання, бо в ній з'ясовується головне: у який спосіб троїста природа людини служить підставою для розпізнавання трьох ступенів пізнання і трьох рівнів знання. Розв'язання цього антропологічного і гносеологічного завдання надасть змогу з'ясувати, на рівні формально-логічного чи «софійного» пізнання здійснюється істинне проникнення в складну природу права. Іншими словами, істинне правопізнання здійснюється на рівні апостеріорної даності, або ж воно є працею більш високих категоріальних синтезів?

У межах філософсько-антропологічного підходу людину розглядають як складну тілесно-душевно-духовну або тілесно-розсудливо-розумну амбівалентну істоту.

Цю традицію започаткував Арістотель. Під душею він розумів усю сферу афектів, інстинктів, відчуттів, а під духом — ту частину душі, яка розуміє математику і філософію. Духові властива вища функція мислення, зовсім не дотична до тіла чи до чуттів [3].

Тож першим складником природи людини є тіло. Тіло людини — тіло природи. Людина як природна істота, або як частка природи, повністю визнає на собі дію законів природи. Тіло людини підкорене законам фізики, хімії, біології тощо. Людина як тілесна істота не здатна цілком порвати з природою: порвати — означає перестати жити. Від природи людина успадковує те, у чому залишається твариною. Але тоді природно постає запитання: що є людським у людині?

Другим складником природи людини є душа або психічне («душа» — від грецьк. *psyche*, від лат. *anima*). Тонує буденне уявлення про душу і наукове поняття душі. У буденному слововжитку душа — це антитеза понять тіла і матерії. Наукове поняття душі — це сукупність тісно пов'язаних із тілом або організмом людини психічних явищ — почуттів, пристрастей, настроїв. Провідними течіями сучасної західної психології є «глибинна психологія», психосоматика і теорія гештальту.

Душа людини є джерелом розсудного, або формально-логічного (позитивно-наукового), пізнання, яке є підставою існування понять. Постає запитання: чи має формально-логічне пізнання перевагу над чуттєво-тілесним пізнанням плотської людини? Безперечно, має. По-перше, на відміну від чуттєвого пізнання, розсудливе пізнання вносить мислимість, або формально-логічну понятійність, у сферу емпірії. У цьому його перевага над чуттєвим пізнанням, бо мислимість, або понятійність не властива чуттям тіла. По-друге, розсудливе, або формально-логічне, пізнання

(поняття) теж спрямоване на ціле всіх речей, але це емпіричне ціле. За допомогою понять досліджуються ті ж самі фізичні, або матеріальні, речі, що й у чуттєво-тілесному пізнанні, хоча і в їхньому формально-логічному узагальненні. Проте це узагальнення незначне за обсягом, бо наука визнає єдиним джерелом пізнання емпіричну даність.

У цьому місці викладу ми знову повернулися до питання про специфіку наукового знання. Кожна з галузевих наук, обмеживши себе фрагментом або сектором буття, вивчає властивості цього фрагмента, жодна з галузевих наук не знає буття у його цілісності. Точніше, наука має справу з реальністю як цілим. Але щойно було зазначено, що це емпіричне ціле, тобто цілісність, розуміється суто емпірично. Це засвідчує про існування певних меж і можливостей науки. За допомогою наукових методів ніколи не можна зрозуміти цілісності людського буття. Буття в цілому не пізнається науково. Тоді постає запитання: у який спосіб можливо пізнати людське буття у його цілісності й доконечності? Така постановка питання змушує нас перейти до третього складника природи людини.

Третім складником природи людини є дух. Сучасне філософське поняття духу таке, як і за часів Г. В. Ф. Гегеля. Дух — це розумна частка душі. За Гегелем, «дух є взагалі мисленням і людина відмінна від тварини своїм мисленням» [4].

Дух людини є джерелом розумного, «софійного» або інтелігібельного (від лат. *inteligibilis* — мислимий) пізнання. Це пізнання є підставою для формулювання ідей. Як ми вже зауважили, людське буття у його цілісності й доконечності не підвладне чуттєвому і розумовому пізнанню. Однак мислити цю цілісність цілком можливо. Підставою виникнення мислимої цілісності речей є категорія «мети» (від грецьк. *teleos* — мета). Цілепокладання є специфічною ознакою суто людського існування. У природи немає волі, тому природа взагалі не здатна висувати перед собою цілі і досягати їх. Тож телеологія є вер-

шиною метафізики; і будь-який розвиток є здійсненням заздалегідь визначених цілей.

Якщо тепер екстраполювати вчення про троїсту природу людини і, відповідно, про три рівні знання на право, то справедливо констатувати, що існує буденна, позитивно-наукова і інтелігібельна правосвідомість. Ці види правосвідомості є підставою для гадок про право, формально-логічного поняття права і ідеї права.

Онтологічним джерелом права є дух людини. Це означає, що у своїх витках право метафізичне. Під кутом зору розрізнення природної реальності, де діє каузальна об'єктивна детермінованість, і соціальної реальності, де має місце телеологічна ціннісна детермінованість, право за своїм походженням, як утворення людське, не факт, а належне (норма, орієнтир для поведінки). Праву властива необхідність телеологічного, а не фактичного (емпіричного) характеру; його значення має бути безумовно визнане заради досягнення певної мети, того, що мусить бути.

За своїм онтологічно-телеологічним походженням і первісною природою право є трансцендентальним імперативом, який віддзеркалює смислову цілісність правової реальності і детермінує реалізацію цієї цілісності шляхом тлумачення юридичної фактичності і надання їй правового (або неправового) сенсу. Визначення права як трансцендентального імперативу дає можливість відповісти на низку принципівих для юридичної науки і практики запитань. Де знаходиться цей імператив? Яким є місце його перебування? Якщо імператив знаходиться в людській свідомості, то в якій саме: буденній, науково-позитивній, інтелігібельній? Чи висновуються норми права з фактів? Якщо висновуються, то в який саме спосіб, а якщо ні, то з чого їх можна дедуціювати? Якщо право є дедуцією із закономірностей людського буття в його цілісності й доконечності, а носієм такого буття є людина як складна тілесно-душевно-духовна істота, то що це за закономірності і чи слід їх мислити як самостійний предмет? Врешті, якщо таке мислення можливе, то чи в

зможі ми в кожному випадку встановлювати, чи з розумінням юрист застосовує позитивне право? У який спосіб ідея права існує у світі фактів? Ці та інші проблеми є «наскрізними» для всіх природно-правових вчень.

За своїм походженням право як константний трансцендентальний імператив перебуває в інтелігібельній свідомості людини. Природа права духовна, або метафізична. Нас не може задовольнити абстрактне поняття права. Ним можна було б задовольнитися, коли б людина була суто чуттєво-тілесною і абстрактною (або емпіричною) істотою. Але вона від природи ще й розумна, або інтелігібельна, істота, що й змушує нас розумно, а не лише абстрактно пізнавати право; розумне правопізнання — це мислення за допомогою ідеї права, а не поняття права, як у позитивізмі.

Сказане з усією очевидністю підтверджує, що за своїм походженням право є предметом дослідження не позитивної науки, а нормативної етики, що є онтологічно-телеологічним підходом до права. Право неминуче містить телеологічний момент, справедливість як мету і сенс права. На цій підставі воно набуває свого надюрідичного значення і самобутності. Це означає, що істинне правопізнання здійснюється не на рівні апостеріорної даності, воно є працею більш високих категоріальних синтезів.

Дослідження онтологічного місця і духовної квінтесенції права у сучасному вітчизняному правознавстві лише започатковується, а відтак, воно є подальшою фундаментальною перспективою.

Ключові слова: онтологічне місце права і його духовна квінтесенція, сенс права, мета права, призначення права.

Здійснено екскурс в історію виникнення наукового і етичного знання і з'ясовано його специфіку. Виявлено онтологічне місце права, його духовну квінтесенцію, сенс, мету і призначення у суспільстві.

Осуществлен екскурс в історію виникнення наукового і етичного знання і вияснена его специфі-

ка. Выявлены онтологическое место права, его духовная quintэссенция, смысл, цель и назначение в обществе.

An excursus into the history of the origin of scientific and ethic knowledge has been carried out; its specific character has been elucidated. The outological place of the law, its spiritual quintessence, sense, purpose and mission in the society have been specified.

Література

1. Бергель Ж.-Л. Общая теория права

/ Ж.-Л. Бергель. — М. : Изд. Дом NOTA BENE, 2000. — С. 482.

2. Скратон Р. Коротка історія новітньої філософії : від Декарта до Вітгенштайна / Роджер Скратон. — К. : Основи, 1998. — С. 10–11.

3. Реале Дж. Западная философия от истоков до наших дней. Т. I. Античность : пер. с ит. / Дж. Реале, Д. Антисери. — С.Пб. : ТОО ТК «Петрополис», 1994. — С. 151–155.

4. Гегель Г. В. Ф. Философия права : пер. с нем. / Г. В. Ф. Гегель. — М. : Мысль, 1990. — С. 68.

УДК 336.02

Л. Трофимова,

кандидат юридических наук, директор департамента Государственной налоговой администрации Украины

ФИНАНСОВАЯ ПОЛИТИКА: ПРОБЛЕМЫ КАТЕГОРИАЛЬНОГО ОПРЕДЕЛЕНИЯ И ПРАКТИЧЕСКОЙ РЕАЛИЗАЦИИ

Проблемы финансовой политики в условиях финансового кризиса приобретают особое значение при усовершенствовании правового режима регулирования экономики и обеспечения финансовой стабильности страны. Современная теория и практика требуют поиска новых методологических подходов в исследовании финансового права и его составляющих как сложного исторически сформированного явления правового бытия. Познание парадигмы системы современного финансового права имеет теоретико-методологическое и практико-прикладное значение, так как выявление юридических свойств системы и ее элементов будет способствовать формированию и реализации внешней политики государства, обеспечению национальной безопасности, взвешенному стратегическому финансово-экономическому планированию и совершенствованию законодательства в условиях проведения

реформ. Сочетание правотворческой и правоприменительной деятельности объективно предполагает существование в пределах отраслей конституционного, финансового права элементов публичного и частного на основе интересов субъектов конституционно-правовых и финансовых отношений, а также отражение в налогах публичных и частных начал общественного развития, не отрицая при этом требований соблюдения социальной справедливости.

Исследование проблем правового регулирования властных полномочий публичных органов, методов взимания налогов, организации налогового контроля и роли органов государственной власти в этом процессе являются важными для современной науки административного и финансового права. Различные запреты, ограничения, которые устанавливают правила поведения каждому вести себя добросовестно, право-